

ORTA TOGO BÖLGESİ'NDE GÖÇ OLGUSU: NEDENLERİ, GÖSTERİLERİ VE KALKINMAYA ETKİLERİ

Abdou-Wahabi Abdou*

Özet

Göç, son zamanlar akademisyenler, uzmanlar, kalkınma uzmanlar vb. tarafından incelenen güncellenmiş bir konudur. Pek çok Devlet ve uluslararası kuruluş, özellikle bazı kararları öngörmelerini ve göç olgusunu daha derinden anlamalarını sağlayan göç verileriyle ilgilenmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ), göçlerden sorumlu ana kurumdur.

Ancak, ne UGÖ ne de diğer uluslararası kurumlar genellikle Güney'den göçün itici faktörlerini anlamaya çalışmamaktadır. Aslında, genel olarak, birçok rapor ve akademik çalışma, insanların yoksulluk ve gelişme eksikliği nedeniyle göç ettikleri sonucuna varmaktadır. Bu nedenler hala geçerli olsa da, insanları göç etmeye zorlayan birçok neden de var. Ayrıca, uluslararası göç genellikle Güney'den (özellikle Asya ve Afrika) Kuzey'e kadar tanımlanmaktadır. Ancak, göç hareketlerinin %70'inden fazlası Güney ülkelerde gerçekleşiyor. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde göç olgusunun tezahürünü analiz etmek farklı boyutlarını derinden anlamamızı sağlamaktadır. Orta Togo Bölgesi, göçmenlerin ülkenin güney kısmına ve diğer ülkelere çıkış noktalarından biridir.

Bu çalışma, Togo'nun Orta Bölgesinden göçmenliğin nedenlerini ve gösterileri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan, bu çalışma o bölgede yoksulluk, göç ve kalkınma arasındaki bağı vurgulamaya çalışmaktadır. Belgesel ve saha verileri kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, Göç, Orta Togo Bölgesi, Tem Topluluk, Yoksulluk.

MIGRATION PHENOMENON IN THE CENTRAL REGION OF TOGO: CAUSES, MANIFESTATIONS AND IMPACT DEVELOPMENT

Abstract

Migration is an updated topic that is often studied by scholars, specialists, *developmentalists*, etc. Many North States and international organizations are particularly interested by migration data that allow them anticipate some decisions and to understand migratory phenomenon more deeply. The International Organization for Migrations (OIM) is the main institution in charge of migrations.

However, neither OIM nor North State are not generally trying to understand the push factors of migration from South. Indeed, generally, many reports and academic studies conclude that people are migrating because of poverty and lack of development. Even though this reasons are still true, we have many other reason that force people to migrate. Furthermore, international migration is usually described as from South (especially Asia and Africa) to North. But more than 70% of migration movements are happening within the Global South. So analyzing the manifestation of migration phenomenon in underdeveloped countries allow us to understand deeply its different dimensions. The Central Region of Togo is one of the departing point of migrants to the south path of the country and to other countries.

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, wahaabdou@gmail.com.

This study aims to analyze the causes, manifestations of migratory phenomenon from the Central Region of Togo. On the other hand, this study tried to highlight the link between poverty, migration and development in that region of Togo. Documentary and field data are used in this study.

Keywords: Central Region of Togo, Diaspora, Migration, Pauverty, Tem Society.

Giriş

Togo birçok Afrika ülkesi gibi 1990'lı yıllarda kalkınma çabalarını önemli ölçüde etkileyen ciddi siyasi ve sosyo-ekonomik problemler yaşamıştır. Bu durum binlerce Togoluyu daha iyi bir yaşam arayışında başka yerlere kaçmaya zorlandı. Kalkınma sürecinin analizinde değişken göç durumu göç veren ülke için hem bir kazanç hem de bir kayıp olarak algılanmaktadır (Kamele, 2010). Veriler bu 21.yy da bu değişkenin pozitif tarafına (kazanımlar) büyük önem vermektedir. Günümüzde, potansiyel olarak orijin ülkelerinin menfaatleri için seferber olabilen diasporaları temsil eden göçmenler gerçeği vardır. Bu çalışmada bazı ülkelerin potansiyel olarak ekonomik, sosyo-politik ve kültürel güçlerinin temelini temsil eden diasporaların faaliyetlerine de değinilecektir.

Togo'da diasporadan para transferleri 2014 yılında 348 milyon ABD dolarından 2015 yılında GSYİH'nin %7,5'ine tekabül eden 350 milyon dolara çıkmıştır¹. Resmi istatistiklerin olmadığına, yurtdışında yaşayan Togoluların sayısı 1,5 milyon kişi olarak tahmin edilmiştir (tüm nüfusun neredeyse çeyreği) ve bu göçmenlerin üçüncüsü Afrika ülkelerinde yaşamaktadırlar. Bu göçmenlerin ilk amacı fakirlikten ve yoksulluktan kaçmaksa onların finansal olarak iyi durumda olmalarını sağlayacak, ekonomik ihtiyaçlarını besleyecek bir iş bulmak zorundadırlar. "*Göçmenler için, ailelerini desteklemek amacıyla kendi ülkelerine para göndermek normal bir şeydir*" (Guarniero, 2005: 17). Resmi olmayan para transfer yollarının yanı sıra resmi olarak para transfer imkânı sağlayan yapılardaki (Western Union, Moneygram, Money express...) gelişmeler sayesinde aileler yoksullukla mücadelede önemli rol oynayan finansal destek alma fırsatına sahip oldular. Yerel STK'lara göre Batı Afrika ülkelerine daha fazla göçü sağlayan bu para transferleri şimdi Togo Merkezi Bölgesini de kapsayan belli alanlardaki kalkınmanın ana kaynağıdır (Idrissou, 2010).

Bu araştırmanın amacı ülkenin en fakir ikinci bölgesi olan Togo Merkezi Bölgesinin sosyo-ekonomik gelişmesinde göçmenlerin katkılarını analiz etmektir. Bu katkılar öncelikle ekonomik, aynı zamanda kültürel ve teknolojiktir.

1. Orta Togo Bölgesi'nde Göç Olgusunun Nedenleri ve Gösterileri.

Her yerdeki gibi, Orta Togo Bölgesi'ndeki göç olgusunun farklı nedenleri var ve farklı şekillerde olmaktadır.

¹ Togo resmi kaynaklarından (republicoftogo.com)

1.1. Nedenleri

Togo merkezi bölgesindeki göç olgusunu açıklayan nedenler çoktur, eskidir ve başka yerlerde refah arayışıyla ilintilidir. Gerçekte, sömürge öncesi dönem boyunca bu bölgede çoğunluk bir etnik grup olan Tem'ler, Batı Afrika ülkelerine özellikle Gana'ya göç etmişlerdir. Bu göçmenler oraya kakao ve kahve tarlalarında çalışmak için gittiler ve orada daha önce yaşadıkları yerlerden çok daha iyi şartlarda bir yaşama sahip olmuşlardır. Bu durum Gana'ya çalışmak için gelipte ülkelere dönmeyen Tem topluluklarının soyundan gelenlerin halen Gana'da varoldularını açıklayabilmekteyiz. Bundan dolayı Temlerin daha iyi yaşam şartları ve ticari paylaşımlar nedeniyle tarihsel olarak Gana'da göçmen nüfusu oluşturdukları söylenebilmektedir. *"Togo'nun bu sınır ülkesi 1945-1970 yılları arasında "altın ve kakao patlaması" gerçeğine dayanan gelişen bir ekonomi olarak bilinmiştir. Genç Tem'ler genelde düğünlerini yapmak ve gerekli konforu satın almak için para kazanmak amacıyla bu sınır ülkeye gitmekteledir"* (Idrissou, 2010: 87).

Bu göç hareketleri bu etnik grubu diğer kuzeydeki etnik gruplara kıyasla daha çok yabancı kültürlerle açık hale getirdi. Bununla beraber yabancı medeniyetler ile kültürel değerlerinin kaynaşması gerçekleşmiştir. Böylece Tem dilinde özellikle İngilizceden ve Gana'nın bir kaç yerel dilinden kelimeler geçmiştir. Tem topluluklarının komşu olan ülkeye göç etmesinin diğer bir nedeninde gelenek ve görenektir. Örneğin, genç Tem kızlarıyla alakalı olarak, geleneğe göre, kendini "Özgür kılmak" için, yurt dışına seyahat etmek neredeyse zorunluluktur; bununla beraber kendilerini evliliğe hazırlamaktadırlar. Kızların düğün töreninde maddi varlıklarını sergilemesi Tem halkının köklü bir geleneğidir. Düğün günü kızın ailesi için ve düğüne katılan kişilerin gelini cesareti için takdir edecekleri zamandır. Bu uygulama memleketinde ekonomik anlamda yetersiz şartlara sahip ya da ailelerinden yeterli desteği alamayan genç kızların bir "Evlilik Anahtarı" olarak daha iyi ekonomik şartlar arayışı içinde başka ülkelere göç etmesinin ana nedeni olmaktaydı (Idrissou, 2010: 86). Kısacası Togo'nun bu bölgesindeki göçün ana sebebi daha iyi yaşam standartı içindir yani ekonomik eksikliklerdir.

1.2. Gösterileri

Togo'da merkez bölgesi birçok göçmen için başlangıç noktası olduğunu kabul edilmektedir. Tem toplulukları her yere göç edebilmekteledir. Gana, Nijerya, Gabon, Benin gibi ülke toprakları dışında dâhil olmak üzere göç ederler. Bu göçlerin temelinde, ekonomik sebepler vardır. Tem toplulukları göç ettikleri yerlerdeki ekonomik faaliyetler ile diğer göçmenlerden genellikle ayrılmaktadır. Göçtükleri ülkelerde, onlar genellikle taşımacılık işlerinde çalışmaktadırlar (taksi, otobüs, kamyon şoförü). Bayanlar ise gıda ürünleri ve restaurant işlerinde çalışmaktadırlar (Bıla, 2011: 11).

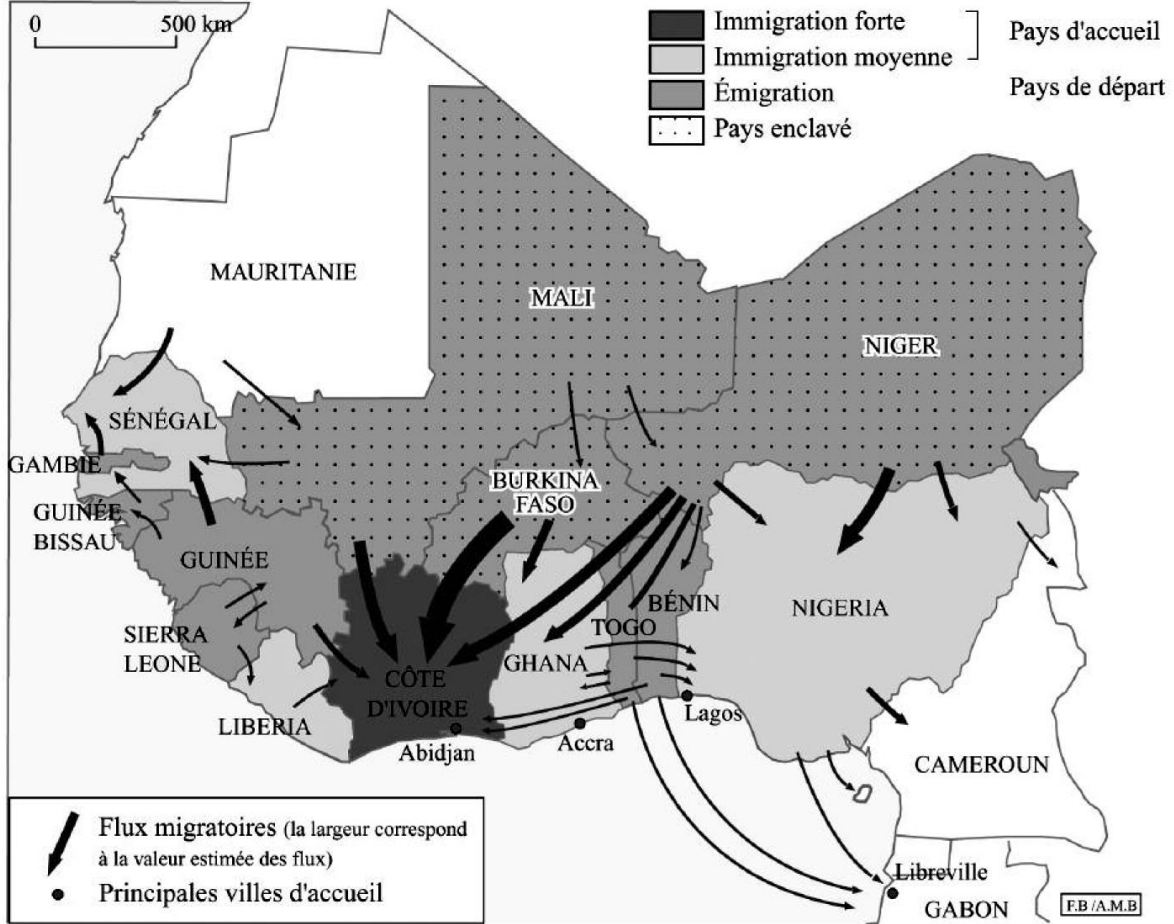
Togo vatandaşlarının %72.2 yoksulluk sınırının altında yaşamıştır ve bunun %57.4 açlık sınırının altında yaşamıştır (Togo-DSRP, 2004: 11). Merkez bölgesi Togo'nun ikinci en fakir bölgesidir bu bölgedeki insanların %82.2 yoksulluk ve %63.9 açlık sınırının altında yaşamıştır. (Togo-PRSP, id). Togo'da fakirlik kırsal bölgelere odaklanmıştır. Birleşmiş

Milletler Kalkınma Programı (BMKP) raporuna göre, %71.42'lik yoksul kişiler kırsal bölgelerde yaşıyor ve geri kalan %28.58 kısım kentsel bölgelerde yaşamaktadır. Bu veriler merkez bölgesi ve diğer bölgelerdeki göç eden kişilerin çoğunluğunun neden kırsal bölgelerden olduğunu kanıtlamaktadır. Bu genç göçmenler çoğunlukla eğitimsiz ve fakir sosyal sınıfı insanlardan oluşmaktadır. *“Neredeyse tüm göçmenler sadece ilk ve orta öğretim seviyesindedir ve biçimsel olmayan sektörlerde çalışmaktadırlar”* (Bila, 2011).

Geçmişte merkez bölgesindeki Tem toplulukları Gana'ya göç etmişlerdi. 1970'lerden itibaren ekonomik nedenler sebebiyle Afrika'daki diğer ülkelerde göçmenlerin yeni hedefi olmuştur. *“Gana'nın göçmenlerin beklentilerini daha fazla karşılayamaması nedeniyle, göçmenler için yeni hedef Nijerya oldu bunun sebebi ise Nijerya'daki "Petrol Çıkartılmaya Başlanması" idi. Bu nedenle Nijerya yeni "Eldorado" adıyla tanımlandı bu Tem dilinde "Agege" demektir. [...] Önemli miktardaki göçmen nüfusun Gabon'dan dönmesi ve Togolu insanlara Gabon'a Nijerya üzerinden ulaştıklarını anlattı”* (Idrissou, 2010: 88). Ülkedeki göçmen ağı daha önceki göçmenler tarafından kontrol edilir. Daha önceki göçmenler yeni göçmenlere hangi ülkelere gitmelerini gerektiğini söyler ve çoğu zaman onlara gidecekleri ülkedeki adresi ve görüşmesi gereken kişileri söylerler. Yeni göçmenler göçtükleri yerlerde iletişime geçtikleri kişiyle buluşurlar ve genelde kaynak eksikliğinden dolayı yeni gelenler küçük bakımsız yerlerde yaşamak zorunda kalırlar (Idrissou, 2010). Bu göçmenlerin hedeflerinden biri iyi ve kazançlı işaramak ise, çoğu ev sahibi ülkelerde olduğu gibi, ekonomik entegrasyonunu kaçırmış olduğu kayıt dışı sektörde küçük faaliyetlerde bulunmaktadırlar (Seyyar satıcılık, genellikle küçük sokak restoranlarda, küçük el sanatları, vb) ve bu işlerden 30 ile 70 ABD doları arasında yani 15.000 ile 35.000 CFA Frangı (arasında aylık geliri) elde ederler (Idrissou, 2010: 89).

Source : d'après L'Atlas de la zone Franc en Afrique subsaharienne, La Documentation Française, p. 47.

Harita 1: Batı Afrika'da göçmenlik hareketleri

Bu haritanın gösterdiği gibi, Togo Batı Afrika'nın diğer ülkelerinden gelen göçmenleri alan bir ülkedir. Nijer, Burkina Faso ve Gana'dan gelen göçmenlerin çoğunu Togo'da yerleştirmektedir. Aynı zamanda, Togolularda Gana'ya, Fildişi Sahilleri, Nijeriya'ya ve Gabon'a göç etmektedirler. Ayrıca, ulusal göç olgusu da önemli yer almaktadır. 1990'lardan itibaren politik krizlerle beraber, Tem topluluklarındaki göçmenler sadece Batı Afrika'ya göçmediler hatta Afrika'nın dışına çıkarak özellikle Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere'ye vb. göç etmişlerdir. Ve giden göçmenler gittikleri yerlerden ailelerine para ve malzeme yolladılar. Ve ailelere gelen bu para ve malzemelerin ülkedeki değerinin çok büyük olması nedeni ile fakirlik azalmasında eğitim ve diğer gerekli ihtiyaçların karşılanmasında hatta yatırım ve iş kurmada ki yararı büyük olmuştur (Bila, 2011: 12). Bununla beraber Togo'da göç ilk olarak Tem toplulukları tarafından bulunmuş olmasa bile Togo'daki en büyük göçmen grubunu Tem insanları oluşturur. Bu bölgedeki vatandaşlar bazı ev sahibi ülkeler ile

geleneksel bağ kurdular. Örneğin, Tem topluluğu Almanya’da geleneksel örgütlenmeler kurulmuş geleneksel başkanlar, yaşlılar derneği, geleneksel yargıçlar ve bazı durumlarda yasadışı çok eşlilik. Bu durum göçmenlerin buldukları ülkedeki sosyal yaşama alışmasını zorlaştırmış olsada gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşamak ve geldikleri kültürü unutmamasını sağlamıştır. Kültürüne bağlı kalan göçmenler vatanlarının gelişimine katkıları açısından göçmenlerin ve onların ülkeleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek önemlidir.

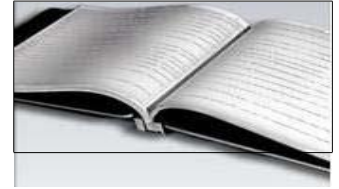
2. Yoksulluk, Göç ve Kalkınma Arasındaki İlişkinin Analizi

Dolaylı veya dolaysız olarak uluslararası göç küresel geliri artırır. Çalışanlar daha verimli olarak çalışabilecek yerlere giderler ve göçmenler gittikleri yerlerde üretimi ve ülkenin toplam gelirini artırır. Fakirlik ve göçmenlik arasındaki karşılıklı ilişki gelişim açısından çok fazla tartışma konusu olmuştur. Böyle bir tartışmada güneydeki ülkelerin gelişmesinde ana faktörlerden birinin göçmenler olduğunu söyleyebilmekte miyiz? *“Bu soru ilk olarak 2000’li yılların başındaki tartışmada ortaya konulmuştur uluslararası örgütlerin ülkeler arasındaki göçmenler tarafından sağlanan para akışının ülkedeki kalkınma desteklerinin üç katından fazla olduğu verileri açıklandığında gündeme gelmiştir”* (Bourron, ve diğerleri, 2014).

2000’li yılların başında, göçmenler vatanlarındaki gelişim için gerekli olan maddi desteği sağlamış ve bu gelişiminin kalıcı olması ve böylece ülkelerindeki yoksulluğun azalacağı umulmuştur çünkü bu göçmenlerin gönderdiği paralar sayesinde yeni iş yerleri kurulmuş ülkedeki insanlara yeni bir iş imkânı sağlanmıştır ve bunun yanı sıra ülke ekonomisine destek olmuştur. Fakat bunun yanı sıra her ne kadar fazla göçmen kendi ülkesinde yatırım yapmış olsada daha fazla göçmen buldukları ülkeyle bütünleşmiş ve yatırımlarını konuk olduğu ülkede gerçekleştirmiştir ve geldikleri ülke ile bağlarını tamamen koparmışlardır.

Ayrıca kalkınma sadece ekonomik büyüme olarak tanımlanamaz. Nitekim 1960 yılından bu yana Batılı ülkelerin ve kurumların başlattığı kalkınma politikalarının büyük bir başarısızlık ile ekonomik büyümeye gelişimini azaltmaktadır. Dolayısı ile göçmenlerin sağladığı kaynakların yönetimindeki eksiklikler nedeniyle bu kaynaklar toplumun gelişmesi yönünde kullanılmadı. Bu konudaki uzmanlara göre ekonominin daha sabit olarak büyümesi için kalkınma sosyo-ekonomik yatırımlar ile gerçekleşecektir. Bu uzmanların hesaba katmadığı çok önemli bir gerçek olan göçmenler tarafından sağlanan paranın genellikle acil aile ile alakalı problemlerde (Sağlık, Yemek vb.) harcanmakta olmasıdır ve bu maddi kaynaklar çoğu zaman mikro-ekonomik yatırımlara katkı sağlamamaktadır. "Uygulamada küçük bir kanıt var olan gönderilen maddi destek ile ülkesine dönen göçmenler arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Kuzey ve Batı Afrika’dan gerçekleşen havalelerin üçte ikisi ila dörtte üçü göçmen eşi veya akrabası içindir yani ev geçimi için gerekli maddi destektir. Bu şekildeki ekonomik destek direkt olarak göçmenin ailesini ve çevresini desteklemektedir ama istihdam üzerindeki geniş çarpan etkileri ve göçmenin ülke ekonomisine katkısı sınırlıdır"². Ulusal

²Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) ve Uluslararası Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (USAE) raporu, Nisan 2010

ekonomi için ikinci bir engel ise yollanılan paraların ülkenin her yerine dağılmakta olmamasıdır. Hatta bazı bölgelerde bazı ailelerin yurt dışında çok fazla akrabası olması nedeni ile bölgedeki ekonomik gücü bu ailelere ait olmaktadır.

Diğer yandan eğer sosyal kalkınma için genel bir plan yok ise (normalde devlet ve bölgedeki güçlü kişilerin yapması gereken bir plandır) göçmenlerin ülkeye gönderdikleri para ülkedeki gelişime olan faydası sınırlı kalmaktadır. Bu paralar ile sağlanacak ülkedeki ya da bölgedeki projelerin birbirleri ile kordineli olmayacaktır (eğer bir proje var ise). Diğer taraftan göçmenlerin gönderecekleri paralar için para gönderme ücretleri çok yüksektir. *"Batı Afrika'daki ülkeler arası para transferinin yaklaşık olarak 2/3'ü tek bir yerden sağlanmaktadır (Para Transferi Ajansı) ve bu ajans gönderme ücretlerini göreceli olarak yüksek tutmaktadır. Örneğin Fransa'dan Cezayir'e veya Monaco'ya gönderme ücreti toplam gönderilecek miktarın %16 sından fazla olarak belirlenmektedir. Ve bu ücret sadece gönderen kişinin ödemesi gereken miktardır alıcıda para ödemek zorunda kalabilir"* (UÇÖ ve USAE raporu, 2010). Bu yüksek gönderim ücretini göçmenlerin karşılaması zorunluluktur ve bu bazı göçmenler için ülkelerine para göndermemek için bir nedendir. Bu durum göçmenlerin para göndermek için resmi olmayan yolları seçmelerine neden olmaktadır fakat bu durum çeşitli riskler doğurur (Para kaybı, dolandırıcılığı, vb.).

Sonuç olarak göçmenlerin ülkelerine daha faydalı olması için uluslararası planlar gereklidir ve göçmen veren ülkeler göçmenleri ailelerini geçindiren insanlar olarak değil, ülke kalkınması için önemli olabilecek bir faktör olarak görmelilerdir. *"Bugün [göçmen] sorunu daha gerçekçi bir konu olarak yeniden gösterilmiştir. Göçmenler tek başına ülkelerini geliştiremezler. Fakat ülke çapında bir hareketlenme olursa, göçmenlerde bu gelişimi içerden destekleyebilmektelerdir. Örneğin Çin diasporası, araştırmacılar, girişimciler, tüccarlar ve başkentin sahipleri ülkelerini geliştirmek için aktif olarak katkı sağlamaktadırlar. [...] Kuzey ve güneyde zorluklarla yaşayan göçmenlerin farklı iş uygulamalarında ve sosyal hayat hakkında farklı tecrübelerine sahip olma şansı bulmuşlardır; kendi ülkelerinin dışına çıkarak görüşlerini genişletmişlerdir. Farklı ülkelerde yaşam ve iş standartlarından edindikleri tecrübeyi ülkelerine getirme olanağına sahiplerdir. Bu bilgiler ile ülkesine dönen göçmenler en azından kendi bölgesinde edindiği tecrübelerini kullanarak bölgesel kalkınma planlarına yardım edebilmektelerdir"* (Bourron ve diğerleri, 2014: 1). Togo'da bölgelerden biri olan ve en çok göçmen (Özellikle uluslararası göçmenler) veren merkez bölgesinde gelişim girişimleri yeteri kadar pozitif sonuç vermemektedir. Ülke çapında bir gelişme planı olmadan göçmenlerin gönderdiği kaynak olarak kullanılacak parasal imkân ülke gelişimine önemli bir katkı sağlayamamakta fakat yaşam standartlarının yükselmesinde önemli bir rol almaktadır.

3. Togo Merkez Bölgesi'nden Göç Edenlerin Kalkınmaya Katkıları

"Hata yapmadan şunu söyleyebiliriz ki Afrika kıtasındaki ülkeler kendi gelişme problemlerine kendileri çözüm üretebilirler eğer diaspora batılı ülkelerinin azalan yardımlarını telafi edebilecek insan ve maddi potansiyelini iyi bir şekilde kullanabilmektelerse" (Kamele, 2009: 1). Nitekim bazı ülkelerdeki diasporanın etkileri analiz ederken diasporanın ülkedeki

ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel potansiyel gücünü arttırıp azalttıkları görülebilmektedir. Dünya Bankası'nın 2005 verilerine göre, göçmenler az gelişmiş ülkelere 167 milyar amerikan doları para transferi gerçekleştirilmişti ve 8 milyar dolar para Sahara Altı Afrika ülkelerine gönderilmişti. Togo'ya diasporanın gönderdiği para miktarı 2014'ten (348 milyon ABD dolar) 2015 yılında 350 milyon ABD dolara ulaşmıştı.³ 2011 yılından beri ortalama olarak, diasporanın gönderdiklerinin miktarı GSYİH'nın %11'i üzerindedir⁴. Togo'nun merkezinde, özellikle Sokodé şehrinde hem şehirselleşme hem de yaşam koşullarının iyileştirilmesinde 2000'li yıllardan itibaren tecrübeli hale gelmiştir ve bu gelişimin ana sebebi ise göçmenlerdir. Bu bölgedeki birçok aile, "*Avrupada yaşayan akrabalarından ailenin refah içinde yaşaması için aylık olarak 100,000 FCFA (200 dolardan fazla), hatta bayramlar ve özel günler için yani vaftiz, evlilik daha fazla para yollanmaktadır. Aslında göçmenlerin aileleri bizim tahmin ettiğimizden daha fazla para alabilmekteledir. Sadece nasıl yaşadıklarını incelemek bunu anlamak için yeterlidir*" (Bila, 2011: 67-68). Aynı zamanda kırsal alanlarda da göçmenler gelişmeye destek olmaktadır bu hem mikroekonomi (Aile) hem de makroekonomi (Toplumsal) gelişimde görülmektedir. Göçmen ailelerin harcamaları göz önüne alındığında göçmenlerin yaptıkları havaleler genellikle ailenin problemlerini çözmek içindir: "*Kızım burden ayrıldıktan 5 ay sonra bana 200 AB dolarından fazla (100,000 FCFA) para gönderdi. Bu para ile birlikte evimin çatısını değiştirdim*" (Idrissou, 2010: 94), bu bir göçmenin babasının örnek olan sözlerden anlaşılabilceği gibi yaşadıkları bölgede ihtiyaçlarını karşılayamayan genç göçmenler ülke dışına çıkmak durumunda kalmaktadır. Bu genç göçmenler için ailelerin ihtiyaçlarını karşılayabilmekte olmak gurur verici bir durumdur bunun karşılığında ailelerinin teşekkürlerini kazanırlar. "*Özellikle mimarisıyla en güzel evler göçmenlerindir, göçmen aileleri genellikle en güzel yerlerdeki otellerin, hastanelerin olduğu yerlerde yaşamaktadırlar. Göçmenler Togo merkezindeki emlak krizini azaltmışlardır. Göçmenleri gönderdikleri paralar sayesinde inşaat alanında önemli sosyal yatırımlar yapıldı örnek olarak su sondağı, sosyal tesisler vb. böylece toplumun gelişmesine katkıda bulundular*" (Bila, 2011:23).

Urbis adındaki diaspora ile ilişkili vakıf yetimlere ve iyi öğrencilere burs imkanı sağlamaktadır. Bu vakfın Sokode'nin doğusundaki Koboyo adlı köyde çiftliği ve hayvanları vardır. Bu çiftlik kadınların ailelerinin günlük ihtiyaçlarını sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu vakıf ayrıca çok sayıda bilgisayar mühendisinin yetişmesi için iyi donanımlı bir kütüphane de var. Diasporanın bir başka ilişkisi de Sodeke'nin Komah bölgesinden olan Belçika'ya göçmüş göçmenler bu bölgeye genç kardeşlerinin okuması için okul yaptırmışlardır. "Tchaoudjo Renaissance" diaspora ile bağlantılı diğer bir kuruluştur bu kuruluşun amacı diaspora ile Sokode arasında arabuluculuk yaptırmaktadır. Bu kuruluş diasporanın sağladığı maddi imkânları dağıtmak ve iyi bir şekilde kullanıldığını gözlemektir. 2APD adlı olan STK diaspora ile ilişkilidir ve bu kurumun amacı ise HIV virusü buluşmuş insanlara yardımcı olmaktadır. Bir göçmen grubunun derneğinde bazı bölgelerde köprü ve kuyu açmak için kaynak sağlamaktadır. Bu şekildeki göçmen yardımları daha gözle görünebilir ve etkili yardımlar sağlamaktadır. "Tchaoudjo Yenileme" derneği diaspora tarafından sağlanan iş

³ Resmi kaynak olan republicoftogo.com

⁴ "VİZYON TOGO 2030" yayımlanan araştırma raporu, 8 Aralık 2014, s.7

malzemelerini de dağıtmaktadır bunlar Sokode hastanesine gönderilir eldivenler, ameliyat malzemeleri, tıbbi gözlük hatta bir ambulans diaspora tarafından Sokode hastanesine bağışlanmıştır. Ve ayrıca Sokode belediyesi binasına diaspora tarafından bilgisayarlar bağışlanmıştır. Kültürel olarak Diaspora her yıl düzenlenen *FESTEKPE* adlı geleneksel halk gruplarının yarışmalarına destekleyici olur ve aynı zamanda geleneksel bayram *Gadao* ve *Adossa* katılır. Bu onların kendi ülkeleri ile kültürel bağlarının sürdürülmesine hatta artmasına yardımcı olur (Bila, 2011: 70).

2010 ramazan ayında iken diaspora merkez bölgesindeki ailelere 20 milyon CFA (40 bin dolar) gönderilmiştir (Bila, 2011). Bunun anlamı bölge açısından ekonomik olarak mükemmel bir etki oluşturabilir dahada etkili olması için kendi alanında daha profesyonelleşmiş dernekler ile mümkündür. *“Gönderilen paraların yanı sıra aileler yurt dışından gelen ürünlerde sahip olmaktadır. Göçmen aileler göçmenler tarafından gönderilen bilgisayar, mutfak aletleri, dijital kameralar, dizüstü bilgisayarlar, araçlar, motosiklet, kıyafetler vb. materyallere sahiptirler. Bu Sokode şehrindeki hızla artan taksi ve uzun araç sayısını açıklamaktadır. Bazı evlerde gaz sobaları geneleksen kömür sobaların yerini almaya başlamıştır”* (Bila, 2011: 68).

Togo hükümeti kalkınma politikalarını özellikle yapı alanında diasporayla bağlantılı olarak çalışmaya başlamıştır. Diaspora bilim ve teknoloji sektörlerinde, birçok meslekte eğitim ve öğretime sahipler ve onların iyi seviyelerinden yararlanılmaktadır, dolayısıyla diaspora Togo ülkesi için bir fırsattır (Kamele, 2009: 2). Göçmenlerin aileleri için sağladığı maddi imkanların ötesinde onların ülkelerine en büyük yardımı Togo'nun bilimsel ve teknolojik olarak gelişmesine bulunabilecek katkılarıdır.

Merkez bölgesindeki birçok köyde ülkelerine geri dönen göçmenler (Gitmeden önce okuma yazma bilmeyen) geldiklerinde okullardan mezun olanlardan daha iyi Fransızca bilmekte ve konuşabilmektelerdir (Idrissou, 2010). Ne zaman iki sosyal grup içinde iki yönlü kültürel bir iletişim gerçekleşse bu duruma antropolijist J. Herskovits (1967) tarafından kültürlenme adı verilmiştir ve Powell (1880) bu duruma kültürel borçlanma olarak adlandırmıştır. Merkez bölgesinden göçmüş genç kızlar hakkında konuşurken onların kültürel olarak modernleştikleri gözlenmiştir (Idrissou, 2010). Gerçektende göçmenler her ne kadar kültürlerine sahip çıkmış olsalarda gittikleri farklı ülkelerin kültürleriyle ilişki kurmuşlardır. Göçmen genç kızlar kıyafet ve makyajlarıyla dünya standartlarına yaklaşmışlardır. Kendi memleketlerinin gelişiminde Afrikalı göçmenlerin katkılarının önemlilik derecesi bugün adeta katlanarak artmaktadır. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi, para transferleri göçmenlerin köylerinde, geldikleri bölgelerde kullanılmaktadır. Aynı zamanda, göçmenlerin başarıda ana aktör olmaları ve yerel dinamiklerin zayıflığı, göçmenlerin siyasal ve sosyal rolleri köylerde projelerin yönetilmesi ve yerine getirilmesinde tesirli olmuştur (Samba ve diğerleri, 2005). Ancak, şu da belirtilmeli ki memleketlerinin kalkınmasında göçmenlerin katkıları sadece olumlu yönde değildir. Göçmenler bazen toplumun gelişmesine bir fren hatta engel bile olabilmektelerdir.

Gerçektende, evsahibi ülkeler tarafından göçmenlerin kontrolünün yetersizliği ve göç edilen ülkelerin iyi olmayan yönetimlerinden dolayı, bu olgu sık sık beklenmeyen olay ve

durumlara negatif sonuçlara ya da “ters etki” durumuna yol açar. Togo merkezi bölgesinde göçmen kızların durumunu göz önüne alırsak, genelde gittikleri ülkelerde birçok erkekle korunmasız cinsel ilişkiye girdiklerinden dolayı AIDS de dâhil olmak üzere cinsel yoldan bulaşan hastalıklarla dönebilmektedirler (Idrissou, 2010). Bu nedenle, bu kızlar hakkında psikoz ve önyargı artmakta ve bu durum toplumda birlik ve sosyal bağları zayıflatmaktadır. Bununla birlikte genellikle göçmenler tarafından gönderilen fonlar öncelikle ailelerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmaktadır ya da sık sık evlilik, motor ve lüks araba satın almak vb. verimsiz yatırımlara kullanılmaktadır; kısacası sosyal statü arttıran her şeyde. Bu olgunun diğer bir negatif yönü de göç eden genç insanların memleketlerinin gelişimi konusunu düşünmemeleri ve memleketleriyle bağlantılarının kopmasıdır. Aslında neredeyse tüm gençlerin akıllarında neresi olursa olsun ayrılma düşüncesi var. Hepsi “Eldorado” ya gidip daha iyi bir yaşama sahip olmayı istemektedirler. Bundan sonrada hiçbiri ülkelerinin gelişmesinde bir faaliyette bulunmayı düşünmemektedir.

Kültürel olarak, göç Merkezi Togo bölgesine sadece pozitif bir etki yapmaz. 10 yıldan daha az bir sürede gençler de moda çok büyük değişimler geçirdi. “Genç insanların kıyafetleri başkalaşım geçirdi. Sokode şehrinin müslüman bir şehir olması gerçeğine rağmen tunikler, peştemallerin yerini düşük bel kotlar, sıfır kollu ve dar t-shirtler almıştır...” (Bila, 2011: 68) ki bu toplumun sosyal ve ahlaki değerlerinin korunmasını negatif olarak etkileyen bir durumdur. Bu arada göçün kızlar üzerinde tali manada bir etkisi olduğu görülmektedir. “Genç göçmen kızlar kültür yozlaşmasında, ahlaki bozulmada onların bir adım geri atmalarını sağlayan adeta onlara fren olan aile baskısından sıyrılıp daha bağımsız bir hale geldiler.” (Idrissou, 2010: 95-96). Hiyerarşiye ve yerel teamüllere saygısızlık ortaya çıkmış. Aynı zamanda genç insanların çoğunluğu cahil akranlarının yurtdışına gidip yüksek sosyal statüyle döndüğünü görmeleri eğitilmiş gençlerin azalmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de ikamet eden ve Togo Merkez Bölgesi’nden gelen Togolu öğrenciler tarafından kurulan “Togo Türkiye Kardeşlik İnsani Yardım ve Kardeşlik Merkezi” (CCSFTT) derneği bu alanda çok aktiftir. Tchaoudjo vilayetinin çevresindeki köylerde (Aloukpadè, Kadambara, Kouloundè, vb.) yaz kursları dâhil olmak üzere eğitim etkinlikleri düzenlemektedirler. Bu dersler ilköğretim öğrencilerine aldıkları dersleri güçlendirmeleri için verilmektedir. Gençleri, özellikle de genç kızları okula devam etmeleri için motive etmek ve teşvik etmek amacıyla futbol turnuvaları düzenlenmektedir. Her yıl bu dernek tarafından “Kardeşlik Futbol Turnuvası” düzenlenir. Bu turnuvada 8 ila 10 köy ve Sokodé şehrinin çevre mahalleleri bir araya gelmektedirler. İnsani alanda bu dernek, Türkiye Diyanet Vakfı’nın maddi desteğiyle, nüfusa hizmet eden modern kuyular ve sondajlar açmıştır. Bu kuyular birçok köyde binlerce kişiye temiz su sağlamaktadır.

Şekil 1: Türkiye Diyanet Vakfı'nın yardımıyla CCSFTT dernek tarafından, Alokpadè köyünde kurulunan su kuyusu

Göçmenlerin kendi topluluklarında neden oldukları onca problemlere rağmen kendi topluluklarının gelişimine sağlayacakları katkıları göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu katkılar eğer iyi yönetilir, iyi organize edilirse toplulukların, özellikle Orta Togo bölgesinin kalkınmasında adeta bir motor görevi üstlenebilmektedir.

4. Orta Togo Bölgesi'nin Sosyo-Ekonomik Kalkınması için, Göçmenlerin Katkıları Nasıl Daha Etkin Bir Hale Getirilebilmektedir?

Göçmenlerin, Togo'nun Orta Bölgesi'nin yerel kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlayan eylemlerinin bazı engellerle karşı karşıya gelmelerini belirtmek önemlidir. Bu engeller birçok türdedir. Bazıları göçmenlerin kendinden gelmektedir. Aslında, daha az düzgün olmaları ve bu nedenle faaliyetlerini yerine getirmeleri için önemli miktarda finansman sağlamaları zordur. Bunun sebeplerinden biri ise, göçmenlerin çoğunun düşük eğitim seviyesi ile açıklanmaktadır. Öte yandan, bir başka engellik yerel halktan gelmektedir. Göçmenler ve kendi eylemlerine yönelik algıları ve tutumları sayesinde, Orta Togo Bölgesi'ndeki bazı insanlar bu durumun çalışmasını kolaylaştırmamaktadır. Bu tutum ve algılar bireysel ve

kolektiftir. Ayrıca, Togo’da demokrasinin ve çok partili siyasetin ortaya çıkmasından bu yana, yüzlerce Togolu askeri diktatörlükten kaçtı ve mevcut Togo’nun diasporasının önemli bir kısmı kurmaktadır. Bu nedenle hükümet ve göçmenler arasındaki ilişkiler pek iyi değildir. 19 Ağustos 2017’deki protestoların tetiklediği sosyo-politik olayların, Togo hükümeti ile göçmenler arasındaki daha da bozdurmaktadır. Her ikisi de birbirine şüphe ile bakar. Gerçekten de, göçmenlerin eylemleri hükümet tarafından çok az bir şekilde desteklenmektedir. Resmi söylevlere rağmen, Togo hükümeti, göçmenleri Orta Togo Bölgesi’ne veya ülkenin başka bir yerine yatırım yapmak ve kalkınma eylemleri yapmak için seferber etmek, organize etmek ve teşvik etmek için yeterince çaba göstermemektedir. Hatta bazı yerel aktörler, hükümetin göçmenlerin yerel veya bölgesel kalkınmaya katkısının önündeki bir engel olduğunu söylemektedir.

Toplumun gelişmesinde diasporanın faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması toplumun farklı düzeylerinden gelecek katkılardan en iyisi olduğu sanıldı. Bu durumun derinlemesine bir yansıtması olarak çalışmalar nasıl katkıların daha iyi hale getirilebileceği konusunda ve nasıl göçmenlerin kendi orijin ülkelerine yatırım yapacağı konusunda yapılmalıydı.

Ülkenin kalkınmasının en öncelikli sorumluluğu olarak hükümet, konuşmaların ve törenlerin ötesinde Diasporadan gelen para transferleri konusunda daha etkili bir yönetim mekanizması uygulanmalıdır. Dışişleri Bakanlığının girişiminde Diaspora haftası heryıl düzenlenmektedir. Yurtdışında ulusun başarısı olarak düşünülen faydasız konuşmalar ve ödüller yerine bu hafta diaspora fonlarının nasıl daha iyi yönetilebileceğini ve yurtdışında yaşayan gençlerin nasıl kamuda ve özel sektörde yatırım yapacakları veya yapmaları gerektiği üzerinde olmalıdır. Yurtdışında yaşayan gençlerin ailelerini desteklemek için gönderdikleri fonların ötesinde gurbetçiler Togoluların teknolojik ve bilimsel kapasitesilerinin gelişimine daha iyi katkı yapabilir. Aslında, bilim ve teknoloji bilimi insanların, araştırmacıların, profesörlerin yetişeceğinin bir işareti oldu ve şu ana kadar böyle süregelmiştir.

Bu arada, şu iki mekanizma Togolu gurbetçilerin memleketlerine daha etkili bir şekilde katkı sağlamalarını teşvik edebilmektedir: (i) entelektüellerin geri dönüşleri için olumlu sosyal ve siyasal koşulların oluşturulması; (ii) diasporanın içerisindeki araştırmacıların, mühendislerin yerel bilimsel kuruluşlarla bağlantılarının artırılması, daha iyi bir network oluşturulması (Kamele, 2009: 3). Diasporanın içerisinde “beyin göçü” olarak değerlendirilebilecek kişilerin memleketlerindeki kuruluşlarla ortak bağlantısı sağlamaları.

2011 yılında Togo Dışişleri Bakanlığı tarafında oluşturulan Yurtdışında yaşayan Togoluların Şubesi operasyonel olarak olduğu ve Diaspora Programı oluşturmasına rağmen, Togo hükümet ve Diaspora arasında hala güvensizlik oluğunu gösterilmektedir ve o güvensizlik Diasporasının katkısını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yerel örgüt ve grupların desteğiyle, hükümet yerel gelişmenin sağlanması için diasporayı gerçek bir kuvvet olarak görerek dikkatini bu yönde yoğunlaştırmalıdır. Bununla birlikte göçmenlerin para transferleri gerçek manada yerel gelişmenin sağlanması yolunda verimli yatırımlara kanalize

edilmelidir. Göçmenlerin birikimlerinin finansal çerçevede desteklenip bu birikimlerin de gelir oluşturuca aktivitelere ve işlere dönüştürülmesi ve aynı zamanda temel sosyal altyapı alanında kullanımının sağlanması önemlidir. Bu nedenle şehirlerdeki ve köylerdeki kalkınma komiteleri ve diaspora dernekleri arasında daha iyi bir işbirliği olmalıdır. Yerel ve yabancı yatırımcıların desteğiyle, göçmen işçilerin Togo'ya fon transferlerini kolaylaştıran yerel yapıların kurulması daha faydalı olabilmektedir.

Uzmanlık ve beceriklilik ile diaspora Togo'nun kalkınması için stratejik bir ortak olduğunu dikkate alınması gerekmektedir. Yurtdışında yaşayan Togoluların hayalleri, beklentileri, endişeleri, umutları var ve hükümet tüm bu beklentilerin hepsinin gerçeklendirmesi için önemli bir rol oynamalıdır.

Sonuç

Bokoto (2008), finansal gelişme açısından diasporanın katkısının alternatif bir kaynak olması durumunun büyük bir önem taşıdığını ifade etmiştir. Bu ilave kaynak özel sektörü büyüme açısından adeta bir “yol açıcı” haline getirmiştir. Bazı ülkelerde göçmenlerin katkılarının evsahibi ülke tarafından yapılan resmi yardımları aştığı kanıtlanmıştır (Moussa-Dembélé, 2001). Meyer ve diğerleri (2001) şunu tahmin etmişlerdir: modern dünyada yaşanan büyük değişimlerden dolayı yeni bilgi ve iletişim teknolojileri alanında diasporanın katkısı kayda değerdir. O araştırmacılara göre, göçmenlerin bilimsel ve teknik verimliliği, ölçülü yayınlar ve patentler açısından şu an yaşadıkları ülkelerde kısıtlı imkânlarla sahip olan kendi orijin ülkelerine kıyasla çok daha fazladır.

Togo Merkez bölgesinde sivil toplum kuruluşlar, özellikle *Urbis* ve *Tchaoudjo Renaissance* gibi vakıflar, *2APD* STK, vb. tarafından diasporanın yapılanmaları bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasında büyük bir rol oynamaktadır. Onların faaliyetleri bir yandan daha iyi organize olmuş olsalar çok daha etkili olabilecekken diğer yandan gençlere desteklendikleri takdirde mikro girişimlerle ülkede kalıp bölgedeki ekonomiyi canlandırmalarında söz konusu olabilmektedir. Kuvvetle muhtemel bundan sonra yapılacak olan yerel seçimlerde iktidar olmanın yolu diasporanın teknik, finansal ve materyal anlamda katkısını geliştirebilecek projeler ortaya koymaktan geçmektedir.

Kaynakça

- ASSOGBA Y. (2002), «Diaspora, mondialisation et développement de l’Afrique », *Nouvelles Pratiques Sociales*, vol.15, n°1, pp.98-110.
- BILA, Z. (2011), *Contribution de la diaspora au développement socio-économique au Togo : cas de la Préfecture de Tchaoudjo*, Yüksek Lisans Tezi, Lomé Üniversitesi, TOGO.
- BOKOTO, J. B. (2008), « Le financement alternatif du développement grâce au concept de Business Angels. Cas de la RDC et du Congo Brazzaville », *Africa Synergies*.

- DEMBELE MOUSSA, D. (1999), « Le rôle des émigrés dans le développement national du Sénégal: implications socio économiques et perspectives », *Communication au colloque sur l'émigration sénégalaise: Situations et perspectives*, organisé par l'Assemblée Nationale et la Fondation Friedrich Ebert, 10-11 juillet, Dakar.
- DEMBELE MOUSSA, D. (2011), « Le financement du développement et ses alternatives: le rôle des mouvements sociaux et politiques », *Alternatives Sud*, vol.8, n°3, pp 229-251.
- IDRISOU, R. (2010), *L'émigration de la jeune fille Tem dans la zone CEDEAO et son impact sur sa promotion socio-économique*, Yüksek Lisans Tezi, Lomé Üniversitesi, TOGO
- KAMELE, M. (2009), Une diaspora au service du développement de son pays. (www.afriquemergente.com, 12.02.2018)
- République Togolaise (2014), « *Diagnostic du Systeme Togo dans le cadre de l'étude prospective «Vision Togo 2030* », 8 décembre.
- TCHEKOUMI L-B. (2010), *Interactions diaspora-pays d'origine dans le secteur du développement local au Cameroun : enjeux et perspectives*, Douala Üniversitesi, Douala, Kamerun.
- TCHOUASSI, G. (2005), « Argent de la diaspora et financement du développement des infrastructures urbaines basées en Afrique », *Communication au colloque sur Repenser le développement africain: au-delà de l'impasse, les alternatives*, organisé par le CODESRIA, 6-10 décembre, Maputo.